

Міністерство освіти і науки України
Відокремлений структурний підрозділ
«Старобільський коледж
Луганського національного
аграрного університету»

Критичне мислення: ключові характеристики та вправи для його розвитку

МАЙСТЕР – КЛАС

Веселе, 2020

2020

Укладач: Бондар Інна Володимирівна – спеціаліст вищої категорії

Рецензент: Степанова Валентинів Іванівна – спеціаліст вищої категорії

У роботі розкрито функції критичного мислення: для чого воно використовується, які завдання дозволяє вирішувати.

Містить конструктор заняття, що включає розподіл заняття на три фази; різноманітні інструменти, вправи для розвитку та формування критичного мислення.

АНОТАЦІЯ

Назва роботи: Майстер – клас. Критичне мислення: ключові характеристики та вправи для його розвитку.

Автор роботи: Бондар Інна Володимирівна

Повна назва, поштова адреса навчального закладу: Відокремлений структурний підрозділ «Старобільський коледж Луганського національного аграрного університету», с.Веселе, Старобільський р-н, Луганська обл.

СТАТТЯ (ОПИС РОБОТИ)

Назва роботи:

Майстер – клас. Критичне мислення: ключові характеристики та вправи для його розвитку.

Мета роботи:

Впровадження вправ для розвитку критичного мислення під час освітнього процесу

Дисципліна, у якій ця робота використовується:

Педагогічні працівники закладів освіти

Анотація розробки:

У роботі розкрито функції критичного мислення: для чого воно використовується, які завдання дозволяє вирішувати.

Містить конструктор заняття, що включає розподіл заняття на три фази; різноманітні інструменти, вправи для розвитку та формування критичного мислення.

Сфера використання:

Проведення майстер – класу серед педагогічних працівників

З якого часу використовується у освітньому процесі:

використовується з 2018 року

Переваги даної розробки над традиційними технологіями навчання:

Для того, аби впровадити критичне мислення в закладі освіти, передовсім необхідно самому викладачу навчитися мислити критично. Недостатньо просто прочитати про процедури, навички критичного мислення, необхідно стати особистістю, яка може та вміє мислити критично.

Впровадження технології розвитку критичного мислення забезпечує перехід від навчання, орієнтованого переважно на запам'ятовування, до навчання, спрямованого на розвиток самостійного свідомого мислення здобувачів освіти. Технологія розвитку критичного мислення допомагає готувати дитину до життя в інформаційному суспільстві, вибирати серед невпинного потоку інформації головне, критично перевіряти отриману інформацію, співпрацювати з іншими. Зрештою, критичне мислення є дієвим способом виховання громадян, які повинні про все мати власну думку і не дозволяти маніпулювати своєю свідомістю.

Під час проведення майстер – класу педагоги знайомляться з набором загальнометодологічних уявлень, понять та процедур, які дозволяють, залежно від зміни контексту, від зміни ситуації, добирати ті чи інші інструменти; послуговуватися тими чи іншими методами сприйняття та дослідження залежно від того, з якою сферою дійсності ми маємо справу.

ЗМІСТ

	Вступ	5
1	Методична мета	7
2	Методика проведення	8
3	Конструктор заняття	10
4	Інструменти формування критичного мислення	12
5	Додатки	26
	Висновки	34
	Література	36
	Рецензія	

ВСТУП

*Не вчи камінь котитися з гори,
забери перешкоду – і він сам покотиться.*

(Г. Сковорода)

*«Не достатньо мати гарний розум, головне
– правильно його використовувати»*

(Р. Декарт)

Інтерес до критичного мислення як освітньої інновації з'явився в Україні, як і в інших пострадянських державах, близько десяти років тому. Натомість в освіті США і Канади цей напрям сучасної освіти розвивається вже майже півстоліття. Значна кількість ідей і положень цього напрямку витримали перевірку часом і сьогодні потребують поширення і запровадження у наших закладах освіти. Критичне мислення починалось як перехід від навчання, орієнтованого переважно на запам'ятовування, до навчання, спрямованого на розвиток самостійного свідомого мислення. Важливим аспектом критичного мислення є його відповідність вимогам демократизації освіти. Воно є дієвим способом виховання демократичного менталітету громадян, як учнів, так і вчителів.

Одне із ключових питань сьогодення: «Навіщо потрібно впроваджувати навчання критичного мислення в освітній процес?». Всесвітній економічний форум у Давосі регулярно складає перелік актуальних навичок, необхідних для успішної кар'єри. За останні роки критичне мислення піднялося у рейтингу цих навичок з 4 місця (навички для 2015 року) до 2 місця (навички, які будуть важливими у 2020 році). Уміння критично мислити постійно зростає в ціні. Якщо ми не будемо впроваджувати критичне мислення у навчальний процес, то наші здобувачі освіти будуть програвати в конкурентній боротьбі.

Для того, аби впровадити критичне мислення в закладі освіти, передовсім необхідно самому викладачу навчитися мислити критично. Недостатньо просто прочитати про процедури, навички критичного мислення, необхідно стати особистістю, яка може та вміє мислити критично, а це потребує значних зусиль з боку людини: себе змінювати важко, довго та енергетично затратно.

1.Методична мета:

Реалізація компетентнісного підходу в навчанні з використанням різних форм та методів особистісно-зорієнтованого та змішаного навчання при проведенні навчальних занять:

- можливість встановлення рівноправних партнерських стосунків між викладачем та здобувачем освіти,
- організація в процесі навчання продуктивної співпраці тих, хто навчається,
- орієнтація навчання на результат
- набуття здобувачами освіти найважливіших компетентностей,
- можливість практичної реалізації технологічного, суб'єкт-суб'єктного і особистісно-орієнтованого підходів до навчання.

Розвиток умінь і навичок мислення, що дають змогу адекватно оцінювати нові обставини й формувати стратегію подолання проблем, які можуть виникнути.

2. Методика проведення

Питання (мозкова атака)

Що на Вашу думку Критичне мислення? Які асоціації ви пов'язуєте з цим, можливо якісь дії, задачі і т.д.? (фото 1)

(Зробити запис на дошці)

- мисленнєві операції
- розумові операції
- висування ідей
- практичне мислення
- розв'язання проблем
- проблемні задачі
- правила виконання задач
- засоби навчання
- прийняття обґрунтованого рішення
- процес опрацювання матеріалу
- оцінювання своїх думок та сторонніх впливів
- піддавати сумніву і перевірці кожную здогадку
- діяльність людини
- вміння дискутувати

(Зробити аналіз записаного)

сл2 Критичне мислення – зважливий і вдумливий розгляд різних, а часом і протилежних підходів і розумінь проблеми з метою прийняття обґрунтованих рішень та формулювання оцінок.

Критичне мислення – складна, пов'язана зі вчинками людини діяльність, що захоплює людину повністю. *(Д.Дьой)*

Критичне мислення – це процес, за допомогою якого розум опрацьовує інформацію з метою досягнення або продукування ідей, або розв'язання проблеми. *(Д.Х.Кларк)*

Критичне мислення – це спосіб оцінки автентичності, цінності або точності чогось. *(Б.Бейер)*

Сучасний дослідник О. Тягло тлумачить критичне мислення як активність розуму, спрямовану на виявлення й виправлення своїх помилок, точність тверджень і обґрунтованість міркувань. Він стверджує, що критичне мислення впливає з усвідомлення невідворотності оман і помилок у людському пізнанні. Воно є специфічним видом рефлексії, яка спирається на знання елементарної логіки й відповідних конкретних наук.

Дослідники Г. Липкіна, Л. Рибак вважають, що критичність мислення полягає в умінні індивіда суворо оцінювати свої думки та сторонні впливи, виявляти в них сильні та слабкі аспекти, не розглядати як істину кожную здогадку, а піддавати її сумніву й перевірці.

Як бачимо, у сучасній педагогіці існує значна кількість трактувань поняття «критичне мислення». Проведений аналіз наукової літератури та досвід роботи дає

нам змогу *під критичним мисленням* розуміти складний процес творчого переосмислення отриманої інформації, який ґрунтується на усвідомленому сприйнятті власної розумової діяльності в інтелектуальному середовищі.

Сьогодні ми поговоримо про функції критичного мислення: для чого воно використовується, які завдання дозволяє нам вирішувати. Передусім критичне мислення розуміється як практичне мислення, що покликане розв'язувати ті проблеми, які постають перед нами у повсякденному житті.

Для навчання критичного мислення вкрай важливо, щоб мали місце проблемні задачі як основна форма втілення змісту освіти. Проблемні задачі дозволяють нам вмотивувати здобувачів освіти до вивчення матеріалу. Якщо сформульована якась парадоксальна ситуація, яка викликає подив, то це є природнім способом зацікавити здобувачів освіти у матеріалі, далі необхідно надати певні правила, якими слід послуговуватися під час розв'язування задачі, так званий засіб навчання.

Зрозуміло, що навчальна програма з кожної дисципліни має свої особливості, пов'язані зі специфікою дисципліни, так само як є різними підручники, засоби навчання, викладачі, інтереси, здібності різних здобувачів освіти. Однак існують навчальні процеси, що обумовлені внутрішньо притаманними будь-якій програмі можливостями, вони пов'язують навчальні предмети з розвитком мислення і з життям поза закладом освіти, підвищуючи таким чином рівень критичної рефлексії. Коли такий підхід моделюється і реалізується викладачем-професіоналом, ми маємо початок орієнтованої на розвиток дитини.

сл2 Ознаки людини яка мислить критично:

- відкритість до інших думок;
- компетентність;
- інтелектуальна активність;
- допитливість;
- незалежність мислення;
- вміння дискутувати;
- проникливість;
- самокритичність.

(Джон Чаффа)

Людина, яка мислить критично вмітиме:

- визначати проблему;
- перевіряти використану інформацію;
- аналізувати твердження, що лежить в основі інформації;
- враховувати альтернативні точки зору;
- визначати наявність підтексту в інформації;
- синтезувати здобуті знання;
- зробити висновки;
- прийняти оптимальне рішення.

3. Конструктор заняття

сл.3 Фази навчання критичного мислення

Технологія розвитку критичного мислення передбачає розподілення заняття на три фази.

Фаза актуалізації

Насамперед зазначимо - кожний урок починається з фази *актуалізації* (передбачення), під час якої педагог спрямовує здобувачів освіти на те, щоб вони думали над темою, яку починають вивчати і задавали питання.

Фаза *актуалізації* має на меті:

- актуалізувати (оживити) у пам'яті здобувачів освіти вже наявні знання;
- неформальним шляхом оцінити те, що вони вже знають (у тому числі їхні помилкові уявлення чи ідеї);
- встановити цілі навчання;
- зосередити увагу здобувачів освіти на темі;
- представити контекст для того, щоб вони зрозуміли нові ідеї.

Цей етап має вирішити три завдання:

1. Опора на набутті знання, на досвід. Студентам пропонується згадати, що їм відомо з даного питання. Це спонукає їх аналізувати власні знання, спрямовувати пам'ять і мислення у потрібне русло. Одночасно визначається рівень і окреслюється коло знань, якими володіє здобувач освіти і які згодом поповняться новими, коригуються помилки. Це важливо тому, що нові знання стають більш міцними, якщо вони засвоєні в контексті тих, які вже набуті. Тобто є основа для розуміння, засвоєння і більш тривалого збереження нових знань, виявляються помилки у тих, які є.

2. Здобувачів освіти заохочують до активної діяльності. Навчання — має бути активною, а не пасивною діяльністю. Тому, для того, щоб здобувач освіти свідомо і критично підходив до розуміння нової інформації, він має брати активну участь у процесі навчання, а для цього необхідно цілеспрямовано мислити, висловлювати думки власними словами, демонструвати свої знання. Отже, отримані знання виводяться на рівень свідомості і стають базою для засвоєння нових, інформація переосмислюється, а у пам'яті створюється ефективний зв'язок наявних і нових знань. Таким чином, особисті знання переходять на рівень самоусвідомлення, формується власна «схема» для мислення про певну тему чи ідею.

3. Формування інтересу до певного питання та розуміння мети його вивчення. Цілеспрямоване навчання більш ефективне ніж нецілеспрямоване. Однак існує два типи цілеспрямованості: поставлена викладачем і обрана самостійно здобувачем освіти. Мотивація навчальної діяльності знижується, якщо немає інтересу, тобто для підтримки пізнавальної активності здобувачів освіти необхідно підтримувати його інтерес до теми, що вивчається.

Фаза побудови знань

Після такого початку заняття викладач підводить здобувачів освіти до постановки питань, пошуку, осмислення матеріалу, відповідей на попередні

питання, визначення нових питань і намагання відповісти на них. Ми називаємо цю другу або середню фазу заняття *фазою побудови знань*.

Ця фаза відбувається в основній частині заняття й має на меті:

- порівняти очікування здобувачів освіти з тим, що вивчається;
- переглянути очікування й висловити нові;
- виявити основні моменти;
- відстежити процеси мислення /перебіг думок здобувачів освіти;
- зробити висновки і узагальнення щодо матеріалу;
- поєднати зміст заняття з особистим досвідом здобувачів освіти;
- поставити запитання до вивченого на занятті матеріалу

Фаза консолідації (рефлексія)

Коли здобувачі освіти зрозуміли ідеї заняття, до того як заняття буде закінчено, необхідно переходити до наступної фази. Викладачу треба, щоб здобувачі освіти відрефлексували те, про що дізналися і запитали себе, що це означає для них, як це змінює їхні попередні уявлення, зрештою як вони зможуть це використовувати. Ця третя фаза заняття називається *фазою консолідації*.

Ця фаза має на меті:

- узагальнити основні ідеї;
- інтерпретувати визначені ідеї;
- обмінятися думками;
- виявити особисте ставлення;
- апробувати ці ідеї;
- оцінити, як йде процес навчання;
- задати додаткові запитання

На цьому етапі розв'язується два важливих завдання:

1. Спонукати здобувачів освіти висловлювати своїми словами отриману інформацію, бо знання краще запам'ятовуються, якщо формуються у власному контексті.

2. Сприяти обміну ідеями між здобувачами освіти. У результаті цього збагачується словниковий запас і активізується здібність до самоутвердження.

Як бачимо, на кожному з етапів заняття можна використовувати методичні прийоми критичного мислення. Тут «рецепту», як від лікаря, не буде: кожний викладач має самостійно визначитися: де, коли і який прийом можна застосувати.

4. Інструменти формування критичного мислення

Для кожного з етапів формування критичного мислення використовуються свої інструменти:

сл. 4 Методичний прийом «Мозкова атака»

Від англ. — мозковий штурм — методика стимуляції творчої активності та продуктивності для розв'язання проблеми. (груповий метод породження ідей)

Цей метод створено в 1939 р А. Осборном і визначався ним як *"brain storming"* (мозковий штурм). Осборн припустив, що однією з причин, що обмежують творчість людей, є страх критики та невдачі, а також залежність від авторитету. Саме тому Осборн запропонував проводити рішення задач в два етапи. Спочатку - генерування ідей в умовах вільного обговорення, відсутність критики, фантазування. На другому етапі ідеї перевіряються на "виживання".

Метод мозкової атаки можна використовувати в різних формах діяльності: у роботах з малими групами, командами, великими групами («гра з глядачами»), індивідуальній роботі віч-на-віч. Він широко використовується у багатьох організаціях для пошуку неординарних рішень і формує здатність концентрувати увагу і розумові зусилля для вирішення поставлених завдань.

Структура методу є досить простою. Вона має двоетапну процедуру вирішення завдання: на першому етапі висувуються ідеї, а на другому вони конкретизуються, розвиваються. За мінімум часу максимум ідей - в цьому і є суть методу.

Для проведення мозкової атаки (мозкового штурму) колектив ділиться на дві групи: генератори та аналітики ідей. Формувати робочі групи доцільно відповідно до особистих побажань студентів, але групи повинні бути приблизно рівними за кількістю учасників.

Генератори ідей - це творчі люди, студенти, які вміють і люблять фантазувати, висувати нестандартні ідеї, думки. Друга група - аналітики, отримують від першої групи списки варіантів і, не додаючи нічого нового, розглядають кожну ідею, вибираючи найкращу. Викладач визначає час роботи для експертів - приблизно 15-20 хвилин.

На завершальному етапі експерти повідомляють про результати мозкової атаки (мозкового штурму). Вони називають загальну кількість запропонованих ідей, знайомлять з найкращими. Автори відібраних ідей обґрунтовують і захищають їх. За результатами обговорення приймаються колективні рішення. Для полегшення роботи груп можна використовувати дошки, аркуші, планшети, фломастери, різнокольорові стікери т. п.

Основні принципи мозкової атаки:

- Не критикувати — можна висловлювати будь-яку думку без побоювання, що вона буде невдалою.
- Стимулювати всяку ініціативу — чим незвичайнішу, тим краще.
- Прагнути до найбільшої кількості ідей.
- Змінювати, комбінувати, покращувати запропоновані ідеї (свої та чужі).

Отже, використання методу мозкової атаки (мозкового штурму) у навчальному процесі дозволяє вирішити такі завдання: стимулювати творчу активність

студентів; об'єднати отримані теоретичні знання з практичними; активізувати навчально-пізнавальну діяльність; навчити працювати у команді; поважати будь-яку висловлену думку. Цей метод допоможе студентам проводити обговорення як у реальних ситуаціях, так і під час інтернет-спілкування (обмінюватися думками у дискусійних групах на форумах та блогах, брати участь в інтернет-конференціях, вебінарах тощо).

Сл4 Методичний прийом «Читання із маркуванням тексту»

Цей прийом — системна розмітка тексту під час читання та обдумування, що дозволяє значно активізувати процес сприйняття інформації та підвищити його ефективність. Він допомагає не просто усвідомлювати текст, а виділяти в ньому *відоме/невідоме/цікаве*, таким чином «сортувати» інформацію.

Провівши маркування, учні позначають, наприклад,

- знаком «+» — що вже їм відомо;
- знаком «-» — що їм невідомо/або суперечить їхнім уявленням;
- знаком «!» — що їм цікаво/неочікувано;
- знаком «?» — що незрозуміло або про що б вони хотіли дізнатися більше.

На практиці таке читання вимагає від учнів активного та уважного ставлення до інформації. Як буває часто, учні незрозуміле просто пропускають, а такий підхід до читання та визначення маркувального знаку запитання зобов'язує їх з'ясувати невідоме.

Сл5 Методичний прийом «Читання із зупинками»

Застосування цього прийому навчає учнів активно читати та слухати, звертати увагу на важливі слова, використовувати своє знання жанру чи теми, щоб знати, чого можна очікувати від тексту; а також навчає їх співпрацювати з іншими при вирішенні проблеми.

Методика проведення:

- текст попередньо «розділяють» на частини для «зупинок»;
- перед кожною «зупинкою» ставляться запитання;
- після закінчення читання підбивається підсумок: чи справдилися сподівання слухачів/чи співпали прогнози;
- загальне обговорення прочитаного.

Варто відзначити, що використання такого прийому не тільки вчитиме учнів читати критично, а ще й прогнозувати, асоціювати, порівнювати, що, в свою чергу, розвиватиме дослідницькі навички, такі потрібні у сучасному житті.

Сл5 Вчимося ставити запитання

Серед найголовніших навичок, якими повинні володіти всі викладачі, можна назвати вміння складати запитання, ставити їх і заохочувати до вдумливих відповідей.

Закриті запитання

Такі запитання передбачають чітку конкретну відповідь з одного — двох слів. Вони дають відповідь: хто? що? коли? де? чи правильно? чи погоджуєтесь ви?

Наприклад, такі запитання добре спрацьовують

- на занятті математики «Цей трикутник рівнобедрений?»
- на занятті фізики «При якій температурі вода перетворюється на лід?»
- на занятті історії «Коли відбулася битва при Пуатьє?»
- на занятті зарубіжної літератури «Хто є головним героєм повісті «Гобсек»?»,

оскільки є лише одна правильна відповідь, яку можна перевірити.

Відкриті запитання

Аби дати поштовх обговоренню в аудиторії, набагато більше допоможе таке запитання, яке дасть можливість почути кілька вдумливих відповідей. Такі запитання називаються відкриті.

Відкриті запитання не мають однозначної відповіді. Саме такий тип запитань викликає думки та почуття на відміну від тих запитань, які вимагають пригадування або простої констатації фактів.

Наприклад:

- на занятті етики «Наскільки важливою є віра у вашому житті?»
- на занятті правознавства «Як ви вважаєте, чи можна повернути як вид покарання смертну кару?»
- на занятті біології «Чи можна на законодавчому рівні дозволити репродуктивне клонування людини?»

Уточнювальні запитання

Відповіді на відкриті запитання можуть передбачати уточнювальні. Тобто слухачі можуть уточнити у доповідача:

- чи правильно вони його зрозуміли?
- чи дійсно це мав на увазі доповідач?

Володіння майстерністю уточнювальних запитань дозволить конструктивно й уважно вести розмову, бути не просто цікавим співрозмовником, а допоможе у будь-якому випадку налагодити контакт із людьми навколо.

Методичний прийом «Сократівський діалог»

слб

Цей прийом ефективної комунікації відомий із часів грецького філософа Сократа (понад 25 століть тому) і звучить так: «Для одержання позитивного рішення з важливого для вас питання поставте його на третє місце, вивівши на перші два короткі, прості для співрозмовника питання, на які він без труднощів відповість вам «так». Такі питання повинні бути короткими, щоб не втомлювати співрозмовника і не забирати в нього багато часу».

Сучасна методика пояснює техніку цього прийому через три рівноцінні частки: **погодження – сумнів – аргументація**.

На прикладі цей діалог може бути у такій формі:

Співрозмовник: «Я глибоко переконаний, що найкращі та практичні автомобілі відрізняються дуже високою ціною на них. Можна, звичайно, придбати і якесь недороге авто, але навряд ця машина буде якісною і не додасть своєму власникові клопоту».

Ви: «Ти, безумовно, прав, мій друже. Автомобілі можуть бути дорогими і дешевими, хорошими і не дуже (**ЗГОДА**).

Але не завжди дорогий автомобіль буде максимально практичним і підходитиме для наших доріг (**СУМНІВ**).

Наприклад, деякі дорогі авто розраховані на якісніші дороги та не такий клімат, як у нас. Та і не на кожне дороге авто можна в Україні дістати запчастини, тільки якщо замовляти з-за кордону, а це час. Деякі по півроку чекають. Так що, іноді практичніше взяти машину дешевшу, зате в ній буде більше упевненості, а у разі поломки не складе проблем купити запчастини у будь-якому автосалоні (**АРГУМЕНТ**).

Я обиратиму собі автомобіль не лише за ціною, а й за зручностями (**ВИСНОВОК**).

Може статися так, що після аргументації, співрозмовник може змінити свою точку зору, а може і ні. Головне у навчанні — навчити здобувачів освіти вести конструктивний і аргументований діалог.

сл. 6 Методичний прийом «Модель 6 W»

Суть цього прийому полягає у послідовних запитаннях до партнера «Чому?» (англійською «Why?», звідси і назва прийому). Це логічно побудовані запитання на кожную репліку партнера. Підбір у такий спосіб запитань дозволить дізнатися більше за темою, ніж здавалося спочатку, а також стимулюватиме здобувачів освіти до синтезу (дослідження предметів, явищ дійсності в цілісності, єдності та взаємозв'язку їх частин).

Наприклад:

- **Чому** потрібно дотримуватися гігієни? / Щоб не хворіти.
- **Чому** важливо не хворіти? / Щоб бути здоровим.
- **Чому** важливо бути здоровим? / Щоб мати сили працювати і гарний настрій.
- **Чому** потрібні сили працювати і важливо мати гарний настрій? / Щоб заробляти гроші.
- **Чому** потрібні гроші? / Щоб дозволити собі гарний відпочинок.
- **Чому** потрібно мати гарний відпочинок? / Щоб бути здоровим і отримувати насолоду від життя.

Використання такого прийому дозволить не просто вести конструктивний діалог, а й проявляти увагу до свого співрозмовника, навчатися уважно слухати, робити проміжні висновки на очевидних фактах.

сл7 Методичний прийом «Знаю – хочу знати – взнав»

Здобувачам освіти ставлять питання для самостійного осмислення за обраною темою. Наприклад, на занятті української літератури при вивченні діяльності письменника:

- Що ви знаєте про цього письменника? Які твори він написав? Які особливості його творів?
- Що вам би хотілося ще взнати з цієї теми?

– Що ви взнали нового з його творів / із його біографії?

Відповіді записуються кожним здобувачем освіти в колонки «Знаю» і «Хочу знати» у таблицю:

Знаю	Хочу взнати	Взнав

Остання колонка може заповнюватися вже після наступного етапу – осмислення. Або можна одразу влаштувати обговорення в парах/трійках/командах. Потім здобувачі освіти заповнюють останню колонку таблиці. Після чого йде спільне обговорення того, чи збіглись колонки 2 і 3. Колонка «Хочу знати» дає поштовх до подальшого пошуку нової інформації самостійно – до наступного заняття.

сл7 Методичний прийом «Прогнозування за ілюстрацією»

Викладач показує ілюстрацію до теми обговорення. Здобувачі освіти мають зробити свої припущення щодо теми та що вони знають із цього приводу.

Викладач може поставити такі питання:

- Як ви думаєте, що тут зображено?
- До чого це відноситься (у повсякденному житті чи до якої галузі/сфери науки тощо)?
- Яка тема нашого обговорення?
- Що ви чули про це?

Наприклад, однією із тем у 5-му класі у курсі «Природознавство» є тема «Ґрунти». Учитель показує фотоілюстрацію, а учні прогнозують, про що вони будуть дізнаватися на уроці.

Але для того, щоб розкрити який-небудь процес демонструється відразу декілька, а іноді і цілий ряд ілюстрацій. Наприклад, на уроці художньої культури, коли вивчається тема «Архітектурні стилі в Україні», щоб показати зміну архітектурних пам'яток та стилів у середньовічні часи, викладач демонструє пам'ятки романського та готичного стилів.

Питання можуть бути у формі виклику:

- назвіть архітектурні пам'ятки, які зображені на фотоілюстраціях.
- як ви думаєте, яка із них «давніша», чому?

Сл 8 Методичний прийом «Дерево припущень»

Цей прийом підходить для тем, що містять елемент прогнозування на випередження або обговорень щодо розвитку якогось явища у майбутньому / абстрагування. Здобувачі освіти озвучують свої ідеї та спільно створюють «дерево передбачень», де стовбур – задана тема, гілки – передбачення (я думаю, що ...; ймовірно, що буде так...), а листя – аргументи на користь тверджень.

Для прикладу звернемося до творчості Еріха Марії Ремарка, якого учні починають вивчати на уроках зарубіжної літератури у 9-му класі. Один із найвідоміших творів автора — «Три товариші», класика німецької та світової літератури.

Головна тема твору — це цінність життя. Це і є *стовбур нашого Дерева*. Хоча у творі піднімаються й інші теми — дружби і кохання, тема покоління, яке ввійшло в історію, як «втрачене» та інші.

- Як ставляться до життя головні герої?
- Чи міняється їхнє існування під тиском життєвих проблем?
- Які виклики стоять перед головними героями?

Всі ці запитання можуть бути передбаченнями.

А тези-цитати із самого твору — листя — будуть аргументами на користь тверджень.

Табличний метод

сл9 Порівняльна таблиця

Під час порівняння предметів і явищ доводиться здійснювати на першому етапі аналіз, а потім синтез. Таким чином, саме порівняння є складною логічною операцією, яка так важлива у технології розвитку критичного мислення. Основним правилом, якого треба дотримуватися при виконанні завдання табличним методом, є умова, що лінії порівняння мають бути однаковими для всіх об'єктів, а самих ліній не повинно бути багато.

Наприклад, на уроці хімії потрібно провести порівняльну характеристику таких речовин: метиловий і етиловий спирт.

Табл.

Лінії порівняння	Метиловий спирт	Етиловий спирт
Склад молекули		
Фізичні властивості		
Хімічні властивості		
Отримання		
Застосування		

сл9 Традуктивна таблиця

Традукція і аналогія на відміну від індукції і дедукції — це шлях мислення від приватного до приватного. Сполучені із порівнянням і ототожненням ці типи умовиводів займають помітне місце в пізнавальній діяльності.

Наприклад, при вивченні у правознавстві теми «Злочин. Кримінальна відповідальність» викладач пояснює учням здобувачам освіти, що всі системи кримінальної реєстрації та криміналістичних обліків будуються за принципом об'єднання в одні групи схожих або однорідних за певним принципом об'єктів. Так, наприклад, система реєстрації та система розслідування за ознаками злочинного способу дії будується за принципом порівняння розслідуваного злочину із раніше зробленими злочинами, аналогічними за способом дії («почерком злочинця»).

Приклад традуктивної таблиці:

Умови порівняння	Злочини, вчинені раніше	Злочин, який потрібно дослідити
Об'єкт злочину		
Порушення правової норми		
Характерний ступінь вчинення		
Спосіб і механізм діяння		

сл10 Методичний прийом «Ромашка Блума»

Технологія цього прийому розроблена за педагогічним принципом таксономії (від грец. – порядок і закон) американського психолога Бенджаміна Блума та його шести рівнів навчальних цілей в когнітивній сфері: знання – розуміння – застосування – аналіз – синтез – оцінка.

Після першого знайомства з інформацією викладач ставить здобувачам освіти питання:

- *Прості/фактичні* (на перевірку пам'яті): Що...? Де...? Коли...?
- *Уточнювальні*: Ти вважаєш, що...? Тобто ти сказав, що...? Ти бачиш це так..?
- *Пояснювальні*: Чому...? Що мається на увазі...? Яка головна ідея...?
- *Творчі*, де є елемент прогнозу/припущення: А що, якби...? Як би покращили...? Запропонуйте альтернативу...
- *Оцінювальні*: Чим щось відрізняється від іншого? Наскільки цінними є...? Як би ви визначили/аргументували...? Яке судження ви можете зробити з приводу...? тощо.
- *Практичні*, що мають висвітлити зв'язок теорії з життям: де це застосовується у повсякденному житті? Як це можна використати на практиці?

Питання можна оформити у вигляді «ромашки Блума» (де на кожній пелюстці – відповідне питання) та дати на опрацювання в командах, групах, трійках.

сл. 10 Наприклад, при вивченні теми із всесвітньої історії у 10 класі «Перша світова війна» на уроці узагальнення можна використати прийом «Ромашка Блума».

- *пелюстка проста* – Коли відбулася Перша світова війна? Скільки країн було в неї втягнуто?
- *пелюстка уточнювальна* – Ви вважаєте цю подію справді знаковою у житті суспільства?
- *пелюстка пояснювальна* – Як саме Перша світова війна змінила суспільство?
- *пелюстка творча* – Як ви вважаєте, чи можна було уникнути цієї війни? Як саме?
- *пелюстка оцінювальна* – Які уроки із Першої світової війни винесло людство? Чи були вони ефективні?

- *пелюстка практична* – Для чого нам сьогодні знати про Першу світову війну?

сл. 11 Окрім цього, дієвим методичним прийомом, який можна вважати похідним від таксономії Блума, є прийом **ретроальтернативістики**. Здобувачам освіти на основі вже набутих знань пропонують спрогнозувати інший варіант розвитку подій.

Наприклад, ми з історії знаємо, що Перша світова війна відбулася. Це факт. Але задаємо такого типу запитання:

А що було б, якби цієї війни у житті людства не було?

сл. 12 Таксономія Блума

Чи замислювались ви, які цілі та конкретні завдання ставить перед собою педагог перед тим, як увійти у клас? Як вони пов'язані між собою? І як перевірити, чи досягаються поставлені цілі? Над цими питаннями міркував у 50-х роках ХХ століття професор педагогіки Чиказького університету Бенджамін Блум. Намагаючись звести до єдиної системи набір розрізнених цілей і завдань, Блум створив теорію, яка ось уже шостий десяток викликає бурхливі суперечки й обговорення.

На думку Блума, цілі навчання безпосередньо залежать від ієрархії розумових процесів, якот **запам'ятовування** (*remembering*), **розуміння** (*understanding*), **застосування** (*application*), **аналіз** (*analysis*), **синтез** (*synthesis*) та **оцінка** (*evaluation*). Кожному з цих рівнів за допомогою певних дієслів може пропонуватися набір завдань. Педагоги, які навчають критичного мислення, використовують цей інструмент.

Якщо слідувати розробленій Блумом таксономії, то **знання учнів – це лише перший, найпростіший рівень класифікації**. Далі йдуть ще п'ять рівнів цілей (або результатів) навчання, причому перші три – *знання, розуміння, застосування* – цілі нижчого порядку (мисленням низького рівня). А наступні три – *аналіз, синтез, оцінювання* – вищого порядку (мисленням високого рівня).

ТАКСОНОМІЯ НАВЧАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ Б. БЛУМА

		Навчальна мета/рівень	Результат, якого досягають учні
ни з ь к и й р і в е нь	{	Знання	запам'ятовування і відтворення учнями змісту навчальної інформації, включаючи факти, поняття, терміни й теорії
		Розуміння	здатність учнів сприймати викладене й передавати в іншій формі (своїми словами, іншою мовою, у графіку і т. д.), встановлювати смисл інформації, прогнозувати, виходячи з раніше отриманої інформації
		Застосування	уміння без зовнішньої підказки застосовувати у новій ситуації знання, набуті раніше, використовувати теоретичні знання у життєвій ситуації
ви с о к и й р і в е нь	{	Аналіз	уміння учнів розділяти матеріал на окремі складові, порівнювати частини, встановлюючи їхні взаємозв'язки, логіку, класифікуючи, розуміючи модель, структуру їхньої організації
		Синтез	здатність учнів до творчого поєднання частин або елементів у нове ціле з іншими властивостями
		Оцінювання	уміння учнів робити кількісні або якісні оцінки, що ґрунтуються на використанні критеріїв або стандартів, та формулювати ціннісні судження про ідеї, дослідження, рішення, методи тощо

ПИТАЛЬНІ СЛОВА І ДІЄСЛОВА ДЛЯ РІЗНОГО РІВНЯ НАВЧАЛЬНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Рівень мислення/ навчального результату учня	Питальні слова, за допомогою яких формулюється запитання цього рівня	Дієслова, з використанням яких можна побудувати діяльність учнів на різному рівні мислення
Здобуття знань (інформації)	<ul style="list-style-type: none"> • Що таке...? Де...? Коли...? • Що саме...? • Скільки...? • Які приклади відомі...? 	Визначте, повторіть, складіть список, знайдіть, покажіть, перекажіть, перерахуйте, запам'ятайте, назвіть, відтворіть, зафіксуйте, розкажіть
Розуміння інформації	<ul style="list-style-type: none"> • Як передати іншими словами...? • Як ви розумієте...? • Як пояснити іншими словами...? 	Поясніть, опишіть, розпізнайте, розташуй, оберіть, перекладіть, перекажіть своїми словами, підкресліть
Використання, застосування інформації	<ul style="list-style-type: none"> • У яких ще ситуаціях можна застосувати...? • Хто може використовувати...? • Чим може бути корисне...? • Що може зашкодити...? 	Застосуйте, використайте, продемонструйте, поясніть, обчисліть, виберіть, завершіть, дослідіть, проведіть експеримент, проілюструйте, розрахуйте
Аналіз	<ul style="list-style-type: none"> • Які основні елементи...? • З чого складається...? • До якої групи відноситься...? • Які причини...? • Як влаштоване...? • Які функції...? • У чому схожість (відмінність)...? • Що спільного між? • Як пов'язані? • У чому зв'язок між...? 	Визначте частини ознаки, причини, наслідки, встановіть послідовність, розділіть, розбийте, розберіть, структуруйте, порівняйте, зіставте
Синтез	<ul style="list-style-type: none"> • Про що говорить наявність таких елементів, як-от...? • Який висновок можна зробити з фактів...? • Поясніть, чому...? • Що потрібно...? • Чому ви думаєте? • Як зробити...? • Чому ви вважаєте...? 	Згрупуйте, зберіть, скомбінуйте, складіть, створіть, розробіть, сформулюйте, узагальніть, об'єднайте, придумайте, змініть, організуйте, сплануйте, підготуйте, запропонуйте, перегрупуйте, перепишіть, встановіть, замініть
Оцінювання	<ul style="list-style-type: none"> • Добре чи погано...? • Які переваги або недоліки...? • Правильно чи помилково...? • Ефективно чи неефективно...? • Чи згодні ви, що..., чому...? • Чи правильно, що..., чому...? 	Оцініть, порівняйте, що найкраще, хто правий, чому це саме важливе, доведіть, переконайте, обґрунтуйте, порекомендуйте, підтримайте, перевірте, оцініть

Підсумуємо: ми розглянули лише деякі прийоми, які дозволять навчитися методиці розвитку критичного мислення. Життя не стоїть на місці. А освіта, як і інші сфери людського буття, дедалі більше розширює зони впливу, розвиває найновіші напрямки та практики.

Зрозуміло одне, під час аналізу, порівняння, класифікації та висловлення власних умовиводів людина здобуває нові знання, які мають в основі вже певний набутий досвід. Обмін досвідом, комунікація з однодумцями — підготовка до прийняття нових та важливих, відповідальних рішень. Такі процеси, безумовно, впливатимуть не лише на успіх і розвиток самої людини, а й створюватимуть основу довготерміновому, глобальному розвитку суспільних інтересів у цілому.

сл. 13 Методичний прийом «Групове інтерв'ю»

На уроці курсу «Людина і світ», під час вивчення теми «Толерантність» учням пропонується виконати наступні завдання:

1. Прочитайте картку.
2. Чи погоджуєтесь ви з такими твердженнями?
3. Який образ створюють ці висловлювання?

Всі німці – пунктуальні.
Всі французи – ловеласи.
Всі українці люблять сало.
Всі англійці – лорди.
Всі шведи – світловолосі.
Всі італійці – мафіозі.

4. Опрацюйте матеріал картки, зробивши помітки навпроти кожного із тверджень: літера «Ф» – факт, «С» – стереотип.

Всі німці – пунктуальні – «С».
Повні люди – привітні – «С».
Франція – батьківщина Еміля Золя – «Ф».
І серед християн є терористи – «Ф».
Більшість інвалідів не можуть займатися спортом – «Ф».
Аборигени Америки – люди відсталі – «С».
Всі цигани – крадії – «С».
Усі християни вірять у Ісуса Христа – «Ф».
Усі араби – мусульмани – «С».

Підсумок:

- Чи легко було визначитися?
- У яких моментах було складно?
- Як відрізнити факти від стереотипів?
- Як впливають стереотипи на наше життя?

сл 14 Методичний прийом «Метаплан»

Прийом метаплану є маловідомим способом дискусії, що містить елементи мозкової атаки, аналізу випадків (ситуацій), гри. У сучасних навчальних закладах України він нечасто використовується, хоча є незамінним для розв'язання складних завдань у практиці навчальної дискусії, адже за суттю є методом безпосередньої

колективної творчості, що забезпечує поштовх до диверсифікації діяльності робочої групи (класу, групи, організації).

Сама структура прийому досить злагоджена та дозволяє дискутувати аргументовано, за певною логічною схемою. Наприклад, питаннями для дискусії у такий спосіб можуть бути:

- на уроці географії «Відкриття Америки: колоніальне загарбання чи зустріч культур»;
- на уроці курсу «Людина і світ» чи «Філософія»: «Дискримінація в сучасному суспільстві», «Тероризм у ХХІ столітті»;
- на уроці курсу «Основи здоров'я»: «Активний спосіб життя: запорука здоров'я чи звичка»

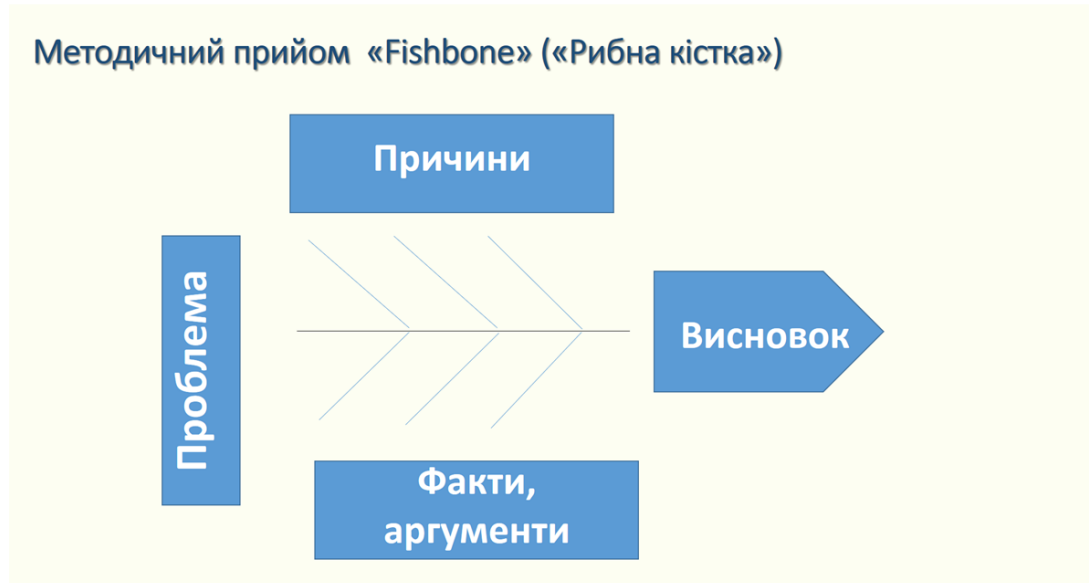
При цьому зауважуємо, що обговорення може супроводжуватися створенням схем, плакатів, які у вигляді доказів можуть використовуватися при виступі групи.

Методичний прийом «Метеплан»

сл. 15 Методичний прийом «Fishbone» («Рибна кістка»)

Свою назву цей інструмент дістав через те, що його візуальне вираження нагадує рибну кістку. Він дозволяє здобувачам освіти «розбити» загальну проблемну тему для причин та аргументів.

Застосування цього прийому допоможе здобувачам освіти зрозуміти важливість аргументації, а також те, що кожна проблема – багатогранна, може мати кілька причин, що впливають одна на одну. «Рибна кістка» — дієвий інструмент у застосуванні до соціальних тем, на зразок «шкідливі звички», «підліткова злочинність», «погана екологія в місті» тощо.

Порядок роботи:

Після спільного обговорення проблемної теми під модерацією викладача здобувачі освіти записують її чітке формулювання в полі «Проблема».

Після аналізу інформації за темою (з текстових матеріалів, презентацій, фільмів тощо) здобувачі освіти виділяють причини та аргументи, що їх підтверджують. Часто причин знаходиться більше, ніж аргументів. У такому випадку варто пояснити здобувачам освіти, що це – нормально, адже бувають ситуації, коли причини ще не мають логічного пояснення і залишаються припущеннями. Шляхом аналізу «причин-аргументів» вони формулюють висновок, який записується в останній частині малюнку-схеми.

Наприклад,

Проблема візьмемо таку тему, як вивчення англійської мови.

Причини: інтеграція України у світовий простір;
залучення інвестицій і розвиток економіки України.

Аргументи: на думку програмістів без знань англійської мови не обійтися;
англійська мова вважається мовою міжнародного спілкування;

знання мови розширює можливості пошуку престижної роботи, гарного відпочинку та ін.

Висновок: сучасній людині необхідно знати англійську мову

сл. 16 Технологія «6 капелюхів».

Може застосовуватися і на етапі виклику, але вже містить певні елементи осмислення та навіть рефлексії. Здобувачі освіти діляться на команди (або це можуть бути окремі ролі для 1 людини), кожна з яких отримує свого «капелюха». Колір капелюха вказує на тип завдання:

Білий капелюх – розкажіть про тему лише у фактах і цифрах.

Жовтий капелюх – подумайте, чому ... (далі йде якесь питання, що стосується фундаментальних основ теми, яку досліджує клас).

Чорний капелюх – доведіть, що ... (в рамках теми).

Червоний капелюх – подумайте, який емоційний стан може викликати в нас ця тема (або якийсь її ключовий елемент).

Зелений капелюх – подумайте, як використати тему/її елементи, щоб це зробило наше життя радіснішим?/ які позитивні моменти має ця тема?

Синій капелюх – узагальніть висловлювання всіх попередніх груп-капелюхів/підсумуйте, що корисного та нового ми взнали в результаті цього завдання.

Рефлексійно–оцінювальний етап

Пропоную скласти синкан за тим матеріалом, яким ми ознайомилися.

сл16 Методичний прийом «Синквейн» або «Синкан»

Назва цього прийому походить із французької «синквейн» або англійської «синкан» і означає «п'ятирядковий віршований твір», в основі якого лежать японські віршовані мініатюри хайку і танка. Синквейн як дидактичний прийом введений у педагогічну практику американськими учителями.

Спочатку цей прийом використовувався на уроках мовлення для розширення лексики і навичок усного висловлювання думок. А сьогодні важко назвати навчальний предмет, який би у своєму дидактичному арсеналі не зміг використовувати синквейн. Головна особливість цього прийому полягає у підборі різних характеристик певного явища чи предмету.

1-й рядок – це назва явища, предмету, об'єкту;

2-й рядок – кілька прикметників (зазвичай два), які характеризують перший рядок;

3-й рядок – дієслово/дієприкметник;

4-й рядок – висловлювання не об'єктивного сприйняття теми, а суб'єктивного ставлення до неї;

5-й рядок – пишеться знову всього одне слово, яке є узагальненням, такий собі висновок, який робиться з усієї інформації попередніх чотирьох рядків і лаконічно виражає суть теми, як би закривши її та зацикливши зміст тексту.

Наприклад:

Осінь

Тепла і м'яка

Крутиться, танцює і сміється

Тільки сумно скидають листя

Почуття

Підсумки

Впровадження технології розвитку критичного мислення забезпечує перехід від навчання, орієнтованого переважно на запам'ятовування, до навчання, спрямованого на розвиток самостійного свідомого мислення здобувачів освіти. Технологія розвитку критичного мислення допомагає готувати дитину до життя в інформаційному суспільстві, вибирати серед невпинного потоку інформації головне, критично перевіряти отриману інформацію, співпрацювати з іншими. Зрештою, критичне мислення є дієвим способом виховання громадян, які повинні про все мати власну думку і не дозволяти маніпулювати своєю свідомістю.

Додатки

Майстер - клас

Критичне мислення: ключові характеристики та вправи для його розвитку

Критичне мислення

Критичне мислення – зважливий і вдумливий розгляд різних, а часом і протилежних підходів і розумінь проблеми з метою прийняття обґрунтованих рішень та формулювання оцінок.

Критичне мислення – складна, пов’язана зі звичками людини діяльність, що захоплює людину повністю. *(Д.Дьюї)*

Критичне мислення – це процес, за допомогою якого розум опрацьовує інформацію з метою досягнення або продукування ідей, або розв’язання проблеми. *(Д.Х.Кларк)*

Критичне мислення – це спосіб оцінки автентичності, цінності або точності чогось. *(Б.Бейер)*

Ознаки людини, яка мислить критично:

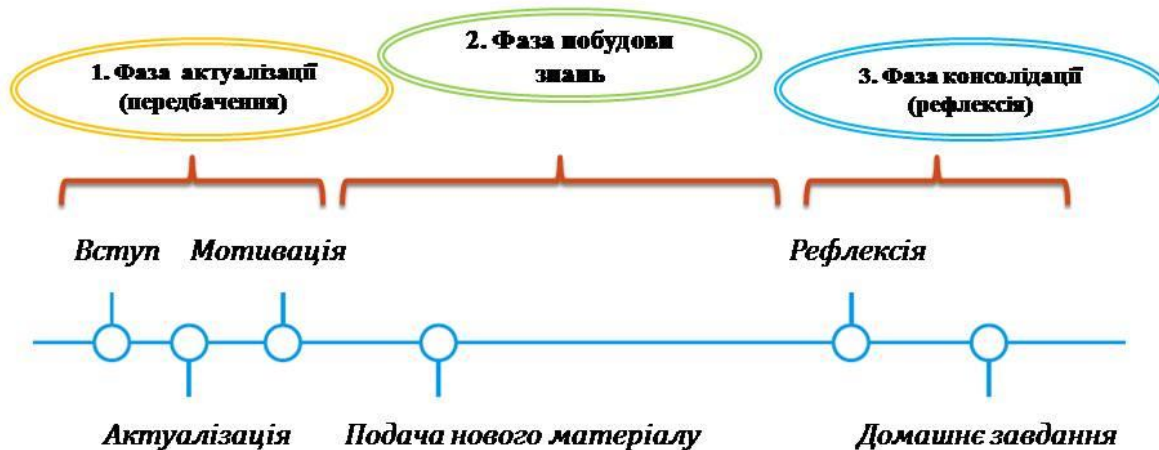
- відкритість до інших думок;
- компетентність;
- інтелектуальна активність;
- допитливість;
- незалежність мислення;
- вміння дискутувати;
- проникливість;
- самокритичність.

Людина, яка мислить критично вмітиме:

- визначати проблему;
- перевіряти використану інформацію;
- аналізувати твердження, що лежить в основі інформації;
- враховувати альтернативні точки зору;
- визначати наявність підтексту в інформації;
- синтезувати здобуті знання;
- зробити висновки;
- прийняти оптимальне рішення.

Конструктор заняття

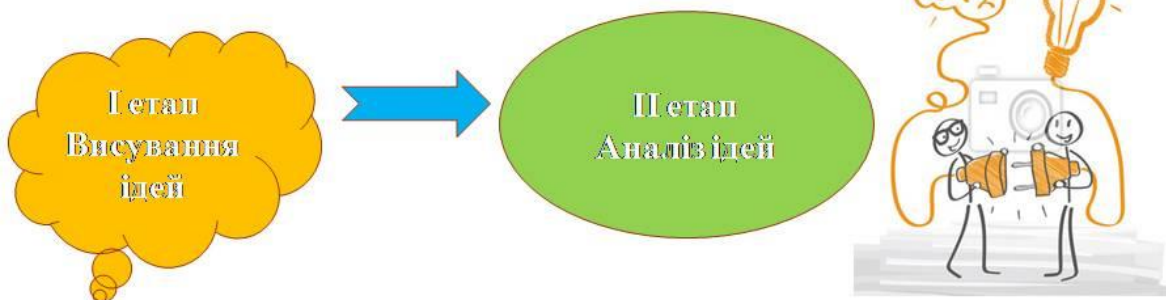
На кожному з етапів заняття можна використовувати методичні прийоми критичного мислення.

Право кожного викладача обирати де, коли і який прийом можна застосувати.

3

Методичний прийом «Мозкова атака»

методика стимуляції творчої активності та продуктивності для розв'язання проблеми

Методичний прийом «Читання із маркуванням тексту»

Цей методичний прийом можна ще назвати «читанням із позначками».

Позначки можна обирати за власним бажанням.

Наприклад, ми позначаємо:

знаком «-» – що невідомо/суперечить нашим уявленням;
знаком «!» – що цікаво/неочікувано;
знаком «?» – що незрозуміло або про що б ми хотіли дізнатися більше.

4

Методичний прийом «Читання із зупинками»

Дослідницькі вміння, які можуть розвиватися за допомогою такого прийому:

Методика проведення:

- текст попередньо «розділяють» на частини для «зупинок»;
- перед кожною «зупинкою» ставляться запитання;
- після закінчення читання підбивається підсумок: чи справдилися сподівання слухачів/чи співпали прогнози;
- загальне обговорення прочитаного.

Вчимося ставити запитання

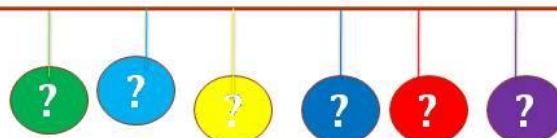
Відкриті	Закриті	Уточнювальні
Відкриті запитання не мають однозначної відповіді. Саме такий тип запитань викликає думки і почуття, на відміну від тих запитань, які вимагають пригадування або простої констатації фактів.	Такі запитання передбачають чітку конкретну відповідь із одного-двох слів. <i>Вони дають відповідь:</i> <i>хто? що? коли? де?</i> <i>чи правильно?</i> <i>чи ви погоджуєтесь?</i>	Уточнювальні запитання передбачають з'ясування по суті: <i>чи правильно я/ми зрозуміли?</i> <i>чи дійсно це мав на увазі доповідач?</i>

5

Методичний прийом «Сократівський діалог»

Методичний прийом «Модель 6 W»

Це логічно побудовані запитання на кожну решілку партнера. Зазвичай їх шість, але можна збільшувати у пропорції 6 /12 /24.

6

Методичний прийом «Знаю – хочу знати – взнав»

Важливо, що методика цього прийому спирається на певні знання / досвід, які є у здобувача освіти

На уроці української літератури чи зарубіжної літератури при вивченні діяльності письменника.

Знаю

Що ви знаєте про цього письменника? Які твори він написав? Які особливості його творів?

Хочу дізнатися

Що вам би хотілося ще взнати з цієї теми?

Дізнався (-лася)

Що ви взнали нового з його творів/із його біографії?

Методичний прийом «Прогнозування за ілюстрацією»

7

Методичний прийом «Дерево припущень»

Цей прийом підходить для тем, що містять елемент прогнозування на випередження, або обговорень щодо розвитку якогось явища у майбутньому / абстрагування

Гілки (твердження для обговорення)

Аргументи
/ цитати

Стовбур (провідна тема твору)

Тема

Коріння (розгалуження тем)

Припущення

8

Порівняльна та традуктивна таблиці

Під час порівняння предметів та явищ доводиться здійснювати на першому етапі аналіз, а потім синтез.

Врахуйте такі правила:

- Основним правилом, якого треба дотримуватися при виконанні завдання табличним методом, є умова, що лінії порівняння мають бути однаковими для всіх об'єктів, а самих ліній не повинно бути багато (приклад таб. 1)
- Логічна операція за традуктивним методом передбачає порівняння за аналогією (приклад таб. 2).

Таблиця 1

Лінії порівняння	Метаноловий спирт	Етиловий спирт
Склад молекули		
Фізичні властивості		
Хімічні властивості		
Отримання		
Застосування		

Таблиця 2

Умови порівняння	Злочини, якісні раніше	Злочини, який потрібно дослідити
Об'єкт злочину		
Порушення правової норми		
Характерний ступінь вчинення		
Спосіб і механізм дії		

9

Методичний прийом «Ромашка Блума»

10

Методичний прийом ретроальтернативістики

Питання для прогнозу :

А що було б, якби

Перша світова війна – явище, яке відбулося.

А що було б, якби цієї війни у житті людства не було?

Відстань із пункту А до пункту В велосипедист долає за певний час.

А що було б, якби він змінив швидкість/на дорозі відбулася затримка руху тощо?

11

Система Бенджаміна Блума може бути представлена у такий спосіб

Таксономія навчальних цілей Б. Блума

Навчальна мета/рівень	Результат, якого досягають учні
Знання	запам'ятовування і відтворення учнями змісту навчальної інформації, виключаючи факти, поняття, терміни й теорії
Розуміння	здатність учнів сприймати викладене й передавати в іншій формі (своїми словами, іншою мовою, у графіку і т. д.), встановлювати смисл інформації, прогнозувати, виходячи з раніше отриманої інформації
Застосування	уміння без зовнішньої підказки застосовувати у новій ситуації знання, набуті раніше, використовувати теоретичні знання у життєвій ситуації
Аналіз	уміння учнів розділяти матеріал на окремі складові, порівнювати частини, встановлюючи їхні взаємозв'язки, логіку, класифікуючи, розуміючи модель, структуру їхньої організації
Синтез	здатність учнів до творчого поєднання частин або елементів у нове ціле з іншими властивостями
Оцінювання	уміння учнів робити кількісні або якісні оцінки, що ґрунтуються на використанні критеріїв або стандартів, та формулювати ціннісні судження про ідеї, дослідження, рішення, методи тощо

Питальні слова і дієслова для різного рівня навчальних результатів

Рівень мислення/ навчального результату учня	Питальні слова, за допомогою яких формується запитання цього рівня	Дієслова, з використанням яких можна побудувати діяльність учня на різному рівні мислення
Здобути знань (інформації)	<ul style="list-style-type: none"> Що таке...? Де...? Коли...? Що саме...? Скільки...? Які приклади відомі...? 	Визначте, повторіть, складіть список, знайдіть, покажіть, перерахуйте, перерахуйте, запам'ятайте, назвіть, відтворіть, зафіксуйте, розкажіть
Розуміння інформації	<ul style="list-style-type: none"> Як передати іншими словами...? Як ви розумієте...? Як пояснити іншими словами...? 	Поясніть, опишіть, розтлумачте, розташуйте, оберіть, перекладіть, перенавчайте своїми словами, підкресліть
Використання, застосування інформації	<ul style="list-style-type: none"> У яких же ситуаціях можна застосувати...? Хто може використовувати...? Чим може бути корисне...? Що може зашкодити...? 	Застосуйте, використайте, продемонструйте, поясніть, обчисліть, виберіть, завершіть, дослідіть, проведіть експеримент, проілюструйте, розкажіть
Аналіз	<ul style="list-style-type: none"> Які основні елементи...? З чого складається...? До якої групи відноситься...? Які причини...? Як влаштоване...? Які функції...? У чому єдиність (відмінність)...? Що спільного між...? Як пов'язані...? У чому зв'язок між...? 	Визначте частини, ознаки, причини, наслідки, встановіть послідовність, розділіть, розбийте, розберіть, структуруйте, порівняйте, зіставте
Синтез	<ul style="list-style-type: none"> Про що говорять наявні такі елементи, як-от...? Який висновок можна зробити з фактів...? Поясніть, чому...? Що потрібно...? Чому ви думаєте...? Як зробити...? Чому ви вважаєте...? 	Згрупуйте, оберіть, скомбінують, складіть, створіть, розробіть, сформулюйте, узагальніть, об'єднайте, придумайте, змініть, організуйте, сплануйте, підготуйте, запропонуйте, перегрупуйте, переписуйте, встановіть, змініть
Оцінювання	<ul style="list-style-type: none"> Добре чи погано...? Які переваги або недоліки...? Правильно чи помилково...? Ефективно чи неефективно...? Чи згодні ви, що... чому...? Чи правильно, що... чому...? 	Оцініть, порівняйте, що найкраще, хто правий, чому це саме важливе, доведіть, переконайте, обґрунтуйте, порекомендуйте, підтримайте, переверте, оцініть

12

Методичний прийом «Групове інтерв'ю»

Всі німці – пунктуальні.
Всі французи – ловеласи.
Всі українці люблять сало.
Всі англійці – лорди.
Всі шведи – світловолосі.
Всі італійці – мафіози.

Всі німці – пунктуальні – «С».
Повні люди – привітні – «С».
Франція – батьківщина Еміля Золя – «Ф».
Усі араби – мусульмани – «С».
Усі цигани – крадії – (С).
Усі християни вірять в Ісуса Христа – (Ф).
І серед християн є терористи – «Ф».
Аборигени Америки – люди відсталі – «С».

**Чи легко
було
визначитися?**

Чи погоджуєтесь ви з
такими твердженнями?
Який образ створюють
ці висловлювання?

Як відрізнити факти від стереотипів?
Як впливають стереотипи на наше
життя?

13

Методичний прийом «Метаплан»

Проблема

*Як ви вважаєте: «Активний
спосіб життя: запорука здоров'я
чи звичка?»*

Як є?
Що ми маємо
зараз

**Як має
бути?**
До чого ми
прагнемо?

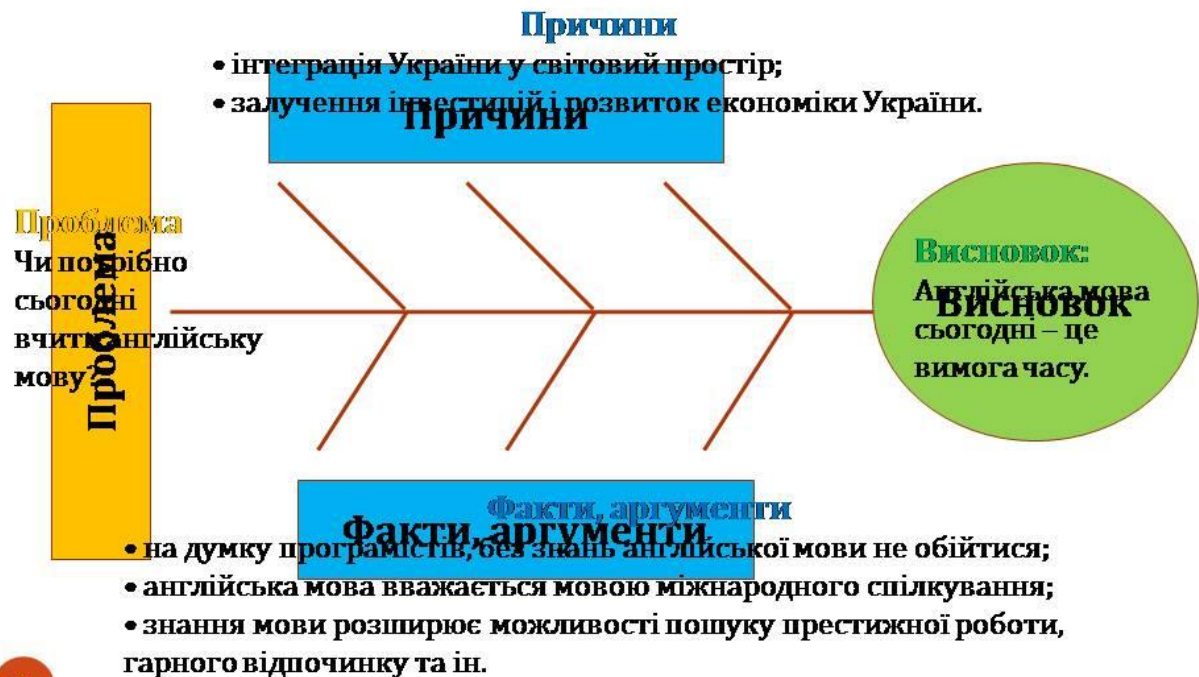
Пропозиції
Причини, що заважають
Нормальному розвитку?

Чому потрібно це робити?

Висновок
Хто коли і як реалізує
пропозиції

14

Методичний прийом «Fishbone» («Рибна кістка»)

15

Технологія «6 капелюхів»

Методичний прийом «Синквейн» або «Синкан»

Синкан / синквейн – п'ятирядковий неримований віршований твір.

- РЯДОК 1** Це назва явища, предмету, об'єкту.
- РЯДОК 2** Кілька прикметників (зазвичай два), які характеризують перший рядок.
- РЯДОК 3** Дієслово/дієприкметник.
- РЯДОК 4** Висловлювання не об'єктивного сприйняття теми, а суб'єктивного ставлення до неї.
- РЯДОК 5** Пишеться знову всього одне слово, яке є узагальненням, такий собі висновок, який робиться з усієї інформації попередніх чотирьох рядків і лаконічно виражає суть теми, ніби закривши її та зациклювавши зміст тексту.

16

Висновки

Отже, критичне мислення – це набір загальнометодологічних уявлень, понять та процедур, які дозволяють, залежно від зміни контексту, від зміни ситуації, добирати ті чи інші інструменти; послуговуватися тими чи іншими методами сприйняття та дослідження залежно від того, з якою сферою дійсності ми маємо справу. Критичне мислення співвідноситься із загальним та фаховим мисленням таким чином (див. презентацію): спочатку йде загальне мислення, над ним надбудовується фахове мислення, а критичне мислення — це метапозиція, тобто метарівень пізнання, який дозволяє нам доцільно керувати нашим розумовим процесом.

По-перше, критичне мислення – це той важливий інструмент, який дозволяє нам виправити спотворення, що спричинюють наші «лінзи» сприйняття; дозволяє нам налагодити адекватну взаємодію з реальністю, з собою та бути ефективнішими. Критичне мислення в освіті дозволяє розвинути розумові здібності людини (широкий їхній спектр) та стати успішнішою, дієвішою та ефективнішою особистістю. Саме тому навчання критичного мислення – це те важливе завдання, яке має виконати наразі сучасна українська освіта. Нам слід розробляти методики навчання окремих предметів з урахуванням розвитку критичного мислення здобувачів освіти.

Основними стратегіями та процедурами критичного мислення виступають загальнометодологічні принципи, стратегії, процедури. Їх використання дозволяє нам відшукати, усвідомити суперечності та доцільно їх розв'язати. Критичне мислення використовується для розв'язання проблемних задач. Для того, аби ухвалити правильні продумані рішення. Критичне мислення дозволяє нам керувати своїм сприйманням, навіть може зробити нас щасливими (якщо змінить наше сприйняття). Критичне мислення виникає лише тоді, коли ми опиняємося у ситуації невизначеності, коли нам необхідно самостійно подумати над виходом із непростой проблемної ситуації. Отже, коли перед нами постає проблема або ситуація, що змушує нас мислити нестандартно, шукати нові підходи, лише тоді створені умови для розвитку критичного мислення. В освітньому процесі це означає передовсім створення проблемних ситуацій; надання здобувачам освіти інформації про принципи та методи пізнання; використання методів навчання, що спонукали б здобувачів освіти робити вибір в тих чи інших ситуаціях; добір таких форм навчання, які б стимулювали діалог і обмін думками; письмове викладення розв'язків та подальша рефлексія цих розв'язків. Таким чином, критичне мислення – важливий, цікавий, дивовижний інструмент, який може зробити нас щасливими.

Отже, впровадження технології критичного мислення забезпечує перехід від навчання, орієнтованого переважно на запам'ятовування, до навчання, спрямованого на розвиток самостійного свідомого мислення здобувачів освіти, допомагає готувати дитину до життя в інформаційному суспільстві, вибирати серед невпинного потоку інформації головне, критично перевіряти отриману інформацію, співпрацювати з іншими. Здобувачі освіти зі сформованим критичним мисленням демонструють на заняттях сформовані основні компетентності: соціальну, комунікативну, інформаційну, громадянську, культурну. Таким чином, реалізація технології розвитку критичного мислення як засобу формування ключових

компетентностей є актуальною і важливою. Критичне мислення піднімає людину до рівня Людини, якою не можна маніпулювати, яка не боїться мислити, оцінювати, порівнювати.

Розвиток критичного мислення потрібен не тільки самій людині, а й є незаперечною умовою суспільного прогресу, фактором підвищення мотивації до самореалізації.

Застосування технології розвитку критичного мислення створює додаткову мотивацію до навчання. Здобувачі освіти краще засвоюють матеріал, тому що це їм цікаво. Вони вчаться застосовувати нові знання, спираючись на засвоєний раніше матеріал; у них виробляються вміння діяти і приймати рішення самостійно чи в складі команди та розв'язувати конфлікти; шукати, компонувати і застосовувати нову інформацію з різноманітних джерел, використовуючи сучасні технології для виконання конкретних завдань, здійснюється перехід до педагогіки партнерства.

Здобувачі освіти більш упевнено виконують складні розумові операції; відповідають на запитання високого рівня; вміють інтерпретувати текст, виробляти свій контекст, самостійно навчатися.

Використання технології розвитку критичного мислення дозволяє сформувати наступні вміння та навички роботи з інформацією:

- знаходити, осмислювати, використовувати потрібну інформацію;
- аналізувати, систематизувати, представляти інформацію у вигляді таблиць, схем, графіків;
- порівнювати явища та об'єкти, при цьому самостійно виявляти ознаки або лінії порівняння;
- виявляти проблеми, які є в тексті, знаходити можливі шляхи рішення, вести пошук необхідних свідчень, використовуючи різні джерела інформації.

Таким чином, розвиток критичного мислення – це багатоаспектний, системний та тривалий процес навчання здобувачі освіти. Він передбачає спрямовану, організовану та поетапну розумову діяльність здобувачів освіти під керівництвом викладача. Оволодіння основними принципами та операціями логічного мислення дозволить здобувачам освіти виробити новий критичний стиль мислення, який буде допомагати аналізувати проблеми в будь-якій сфері життя та знаходити їх оптимальне вирішення.

Література

1. Архіпова Є. О. Критичне мислення як необхідна складова розумової діяльності людини в межах сучасного інформаційного суспільства / Є.
2. Барулин В. С. Социальная философия / В. С. Барулин. – М. : Фаир-Пресс, 1999. – 560 с.
3. Болотов В., Спиро Д. Критическое мышление – ключ к преобразованиям Российской школы // Директор школы. – 1995. – № 1. – С. 67– 73.
4. Вукіна Н. В. Критичне мислення: як цьому навчати : наук.-метод. посібник / Н. В. Вукіна, Н. П. Дементієвська, І. М. Сущенко ; за наук. ред. О. І. Пометун. – Харків, 2007. – 190 с.
5. Критичне мислення: ключові характеристики та вправи для його розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etwinning.com.ua/content/files/659841.pdf>
6. Кант Иммануил. Критика чистого разума / Иммануил Кант ; пер. с нем. Н. Лосского ; сверен и отред. Ц. Г. Арзаканяном и М. И. Иткиным ; примеч. Ц. Г. Арзаканяна. – М. : Эксмо, 2007. – 736 с.
7. Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення учнів/ Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д. ; за наук. ред. О. І. Пометун. – К.: Вид-во «Плеяди», 2006. – 220 с.
8. Куцінко О.Г. Професійний довідник учителя літератури / О. Г. Куцінко. – Харків: Основа, 2012. – 381 с.
9. Липкина А. И. Критичность и самооценка в учебной деятельности / А. И. Липкина, Л. А. Рыбак. – М. : Просвещение, 1985. – 145 с.
10. Макаренко В. М., Туманцова О. О. Як опанувати технологію формування критичного мислення. – Х.: вид. група «Основа», 2008.
11. Медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства: посібник для вчителя / Т. Бакка, О. Бурім, О. Волошенюк, Р. Євтушенко, Т. Мелешенко, О. Мокрогуз; За ред. В. Іванова, О. Волошенюк. – К. : ЦВП, АУП, 2016. – 243 с.
12. Пометун О. І. Навчаємо мислити критично: посібник для вчителів / О. І. Пометун, І. М. Сущенко. – Дніпропетровськ: Ліра, 2016. – 144 с.
13. Пометун О. І. Основи критичного мислення : навчальний посібник для учнів старших класів загальноосвітньої школи / О. І. Пометун, Л. М. Пилипчатіна, І. М. Сущенко, І. О. Баранова. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. – 216с.
14. Пометун О. І. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи / О. І. Пометун, І. М. Сущенко. – Київ, 2017. – 96 с.
15. Панченков А. Дидактичні стратегії критичного читання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/method/technol/1125/>
16. Поль Р.У. Критическое мышление: Что необходимо каждому для выживания в быстро меняющемся мире [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://evolkov.net/critic.think/Paul.R/index.html>

17. Поппер К. Открытое общество и его враги. Т. 1 : Чары Платона / К. Поппер ; пер. с англ. под ред. В. Н. Садовского. – М. : Феникс, Международный фонд «Культурная инициатива», 1992. – 448 с.
18. Реалізація компетентнісного підходу в освітньому просторі регіону: збірник матеріалів конференції / За ред. О. В. Пастовенського. – Житомир: «Полісся», 2016. – С.175.
19. Рокмор Т. Маркс после марксизма: Философия Карла Маркса / Т. Рокмор. – М. : «Канон+» ; РООИ «Реабилитация», 2011. – 400 с.
20. Сморж Л. Філософія : навч. посіб. / Л. Сморж – К. : Кондор, 2004. – 414 с.
21. Халперн, Д. Психология критического мышления [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [https://www.e-reading.club/bookreader.php/110655/Halpern -
_Psihologiya_kriticheskogo_myshleniya.html](https://www.e-reading.club/bookreader.php/110655/Halpern_-_Psihologiya_kriticheskogo_myshleniya.html)

Рецензія

На методичну розробку **«Майстер клас. Критичне мислення: ключові характеристики та вправи для його розвитку»**

Автор роботи Бондар Інна Володимирівна викладач загально-технічних дисциплін, спеціаліст вищої категорії, Фугель Ангеліна Михайлівна - спеціаліст вищої категорії, викладач - методист

Назва методичної розробки відповідає її змісту.

Дана методична розробка розрахована на викладачів закладів освіти I-II рівнів акредитації .

Основна мета методичної розробки - показати набір загальнометодологічних уявлень, понять та процедур, які дозволяють, залежно від зміни контексту, від зміни ситуації, добирати ті чи інші інструменти; послуговуватися тими чи іншими методами сприйняття та дослідження залежно від того, з якою сферою дійсності ми маємо справу. Розкрито функції критичного мислення: для чого воно використовується, які завдання дозволяє нам вирішувати.

Методична розробка охоплює велику творчу діяльність викладачів.

При написанні роботи авторами використані матеріали різних підручників та посібників.

Матеріал методичної розробки відповідає сучасному етапу науки і техніки, правильно підібрана термінологія.

Мета написання даної методичної розробки досягнута, вона відповідає сучасним вимогам.

Робота може використовуватися в роботі вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації .

Рецензент

В.І. Степанова
спеціаліст вищої категорії,